

УДК 371.134

РОЗВИТОК НАВИЧОК МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У МАЙБУТНІХ ІТ-ФАХІВЦІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Шилінська І.Ф.

Тернопільський національний економічний університет

У статті висвітлено проблемні питання розвитку навичок міжкультурної комунікації у майбутніх ІТ-фахівців під час вивчення іноземної мови у вищій школі. Окреслено особливості мови професійного спілкування ІТ-фахівців. Для розвитку навичок міжкультурної комунікації студентів запропоновано використовувати такі види діяльності як проведення презентацій і виконання проектів. Проаналізовано стан сучасного навчально-методичного забезпечення вирішення проблеми. Представлено авторський посібник вивчення іноземної мови студентами спеціальностей галузі знань «Інформаційні технології».

Ключові слова: міжкультурна комунікація, ІТ-фахівці, професійне мовлення, мовленнєвий етикет, комунікативні навички.

Постановка проблеми. Процеси інтеграції і глобалізації у сучасному світі призводять до збільшення кількості міжнародних контактів між фахівцями різних культур і відповідно до зростання ролі міжкультурної комунікації під час вирішення різноманітних питань, що виникають у процесі міжнародного співробітництва. Успішна міжкультурна комунікація на професійному рівні можлива за умови володіння представниками різних культур знаннями особливостей професійної комунікації партнерів спілкування.

Труднощі у процесі міжкультурної комунікації трапляються, якщо у межах певного соціального контексту комунікація зводиться лише до двостороннього обміну між комунікантами знаками лінгвістичного коду. І навпаки, ми можемо найбільш вірогідно розкрити смисл соціального контексту, якщо в ньому поєднуються лінгвістичний та когнітивний компоненти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження міжкультурної комунікації базуються не лише на наукових розвідках лінгвістики та соціології, а й психології та культурології, тобто на міжпредметному діалозі в межах якого і відбувається дослідження означеного феномену, який розглядають як адекватне взаєморозуміння учасників, які належать до різних національних культур [2, с. 26].

Лінгвістами і лінгводидактами були визначені закономірності мови міжкультурного спілкування (В. Кабакчі), перспективи розвитку міжкультурної комунікації, принципи, методи навчання країнознавчим аспектам (Є. Верещагін, В.Костомаров), описано взаємозв'язок мови і культури (М. Бергельсон, Е. Голл, С. Тер-Мінасова, А. Вежбіцька), форми невербального і вербального спілкування представників різних культур (Дж. Фаст). Соціально-філософські аспекти означеної проблеми висвітлено в роботах П. Донця, В. Манакіна, І. Наместнікової.

У сучасній зарубіжній науці дослідження проблеми навчання міжкультурної професійної комунікації здійснюється у межах дискурсивного підходу до розгляду цього поняття. Дискурс (*франц. discourse – мовлення*) – процес та результат мисленнево-мовленневої соціально-значущої інтерактивної діяльності. Дискурсивний підхід до професійної комунікації зосереджує увагу на породженні, оформленні та практичному використанні мови дискурсивною спільнотою,

тобто групами людей, які об'єднані професійною діяльністю або сферами інтересів, у різних професійно-значущих ситуаціях, тобто не лише на кінцевому продукті, яким є текст, а й самому процесі його творення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Утім, незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених різноманітним аспектам міжкультурної комунікації, недостатньо висвітлено є проблема формування навичок міжкультурної комунікації у майбутніх фахівців технічного профілю. Це зумовлено тим, що, зазвичай, науковці, досліджують проблему формування комунікативних навичок, насамперед, у представників соціально-гуманітарних спеціальностей (економістів, менеджерів, юристів). При цьому, поширеною є думка, що комунікативні навички не є основними в професійній діяльності фахівців технічного профілю. Саме тому, недостатня увага приділяється і розвитку навичок міжкультурної комунікації майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» (надалі ІТ-фахівці) під час вивчення іноземної мови у вищій школі.

Зважаючи на сказане, **метою** статті є пошук ефективних шляхів реалізації проблеми розвитку навичок міжкультурної комунікації у майбутніх ІТ-фахівців у процесі вивчення іноземної мови у вищій школі.

Виклад основного матеріалу. З-поміж вимог, які висувають сьогодні роботодавці до ІТ-фахівців, є здатність здійснювати письмову і усну комунікацію англійською мовою, що є одним із вирішальних чинників кар'єрного росту ІТ-фахівця у сучасному глобалізованому світі. Успішне вирішення різноманітних завдань професійної реальності на міжнародній арені можливе за умови досягнення смислового контакту з іноземними партнерами під час проведення переговорів, ділових зустрічей, листування, а також у процесі спільної роботи над проектами.

Мова професійного спілкування окремої професійної спільноти, окремої культури має досить розвинену тенденцію зазнавати впливу інших культур відповідно до сфери застосування. У значній мірі під такий вплив підпадає професійна мова фахівців галузі «Інформаційні технології». Зазвичай, цей вплив англомовний. Це пояснюється великим обсягом виробництва та експорту високих технологій, насамперед у США. Окрім того, галузь інформаційних технологій найбіль-

ше пов'язана з науково-технічним прогресом, що і спричиняє появу великої кількості інновацій, а отже і великої кількості нових слів у професійному мовленні IT-фахівців. Утім, цей вплив не обмежується лише лексичними нововведеннями та соціокультурними факторами, відображеними у текстах фахової тематики. Мова йде про алгоритм інтерпретації фахових текстів, їх адаптацію до контекстуальних особливостей та прагматичної мети певної соціокультурної професійної спільноти. Використання «lingua franca» (у нашому випадку англійської, яка є міжнародною мовою спілкування IT-фахівців) не усуває проблему, а навпаки – використання мови, яка не є рідною ні для адресата, ні для адресанта може призвести до виникнення проблем як щодо процесу продукування тексту, так і його інтерпретації. Комуніканти по-різному продукують та інтерпретують певні мовні структури, навіть, якщо мають спільні теоретичні знання. Цей процес залежить як від психологічних чинників, так і від сформованої системи цінностей фахівця.

Участь IT-фахівців у міжнародних проектах, конференціях, навчальних програмах зумовлює необхідність пошуку нових форм, методів, засобів, спрямованих на формування навичок міжкультурної комунікації студентів під час вивчення іноземної мови.

Саме тому, як зазначає М. Рімер, до тематичного змісту програм з курсу вивчення іноземної мови повинна входити не лише інформація про історію і культуру англословних країн, а й про найбільш важливі відкриття галузі інформаційних технологій та можливість їх впливу на навколишнє середовище. Крім того, на думку вченого, доцільно проводити вивчення окремих профільних дисциплін англійською мовою [7, с. 92].

Розвитку навичок спілкування студентів окрім традиційним методів, які застосовують для вивчення іноземної мови, сприятимуть такі види діяльності як проведення презентацій і виконання проєктів.

В основі проєкту знаходиться певна проблема, для вирішення якої студенти повинні володіти не лише мовними знаннями, а й уміти працювати в команді з партнерами. Досить часто випускники вищих технічних закладів мають ґрунтовні знання профільних предметів, володіють аналітико-дослідницькими навичками та навичками прийняття рішень. При цьому, у них спостерігається недостатній рівень розвитку комунікативних навичок та таких особистісних якостей як: толерантність, рефлексивність, мовленнєвий етикет.

Толерантність передбачає уважне ставлення до висловлювань свого партнера у процесі комунікації, уміння слухати і допитуватись до сутності висловлювання, а також уміння донести смисл свого висловлювання партнерові комунікації.

Важливою у процесі комунікативної діяльності IT-фахівців є така особистісна властивість як рефлексія. Рефлексивність передбачає здатність суб'єкта комунікації «стати на місце іншого», тобто представника іншої культури, а також і механізми проєкції, ідентифікації та емпатії.

Саме на ці якості розраховує партнер комунікації у процесі вирішення професійно-важливих питань, який хоче бачити не лише професійну майстерність співрозмовника, а й взаєморозуміння.

Сучасний IT-фахівець повинен вміти обговорювати важливі професійні проблеми, аргументовано відстоювати свою позицію, переконувати опонента. У професійній діяльності IT-фахівця мовлення реалізується як в діалогічній, так і в монологічній формах. З-поміж найбільш поширених форм діалогічного професійного мовлення IT-фахівців відповідно до виконуваних ними функцій професійної діяльності (аналітичної, організаційної, контрольної, дослідницької експлуатаційно-технологічної, інформаційної) виокремимо: *професійну дискусію, ділові переговори, професійну бесіду, розмову з клієнтом*. Мовна поведінка учасників діалогічного мовлення складається з програмованих (норми мовної поведінки) і непрограмованих (особливості комунікантів) елементів [3, с. 192].

До монологічних форм професійного мовлення IT-фахівців можна віднести *аналітичну доповідь, звіт, публічний виступ*. Монолог, зазвичай, адресований групі людей чи широкому загалу з метою впливу і переконання. Необхідно пам'ятати, що під час монологічного мовлення відбувається втрата вихідної інформації, що може сягати від 50% до 80%.

Участь в означених формах мовлення вимагає від IT-фахівців знання і дотримання норм і правил поведінки міжкультурної комунікації. *Мовленнєвий етикет* регулює використання комунікантами певних мовленнєвих формул відповідно до ситуації спілкування. Система одиниць мовленнєвого етикету відображає національно-культурну специфіку спілкування певного суспільства, так як вона пов'язана з прийнятими в суспільстві правилами невербальної поведінки, звичаями, традиціями носіїв мови. Етикетна поведінка допомагає виявити певні відносини і зв'язки, які існують в суспільстві, оскільки мовою етикету виражається багато фактів, що вказують на різницю у віці, соціальному статусі та ін.

Традиційні етикетні правила сьогодні доповнюються правилами електронного спілкування. Велика кількість жанрових утворень Інтернет-мережі є засобом не лише міжособистісного спілкування, а і використовується у професійних сферах комунікації. Стиль учасників Інтернет-комунікації визначається певними правилами мережевого етикету (*netiquette*), які передбачають використання жаргонної лексики, аббревіатур, скорочень, так званих «смайлів» (від англ. *smiley* – піктограма, що виражає емоцію), надають емоційно-експресивне забарвлення тексту повідомлення та сприяють конкретизації його смислу.

Незнання особливостей і відмінностей різних культур може ускладнити командну роботу над міжнародним проєктом і знизити її ефективність. Фахівцям технічного профілю необхідно пам'ятати, що існують відмінності не лише у мові і культурі, а і в технічних стандартах. Сьогодні більшість країн світу прийняли метричну систему вимірювання. США, М'янма та Ліберія використовують імперські одиниці, тоді як у Великій Британії паралельно з імперською системою мір (*Imperial System*) використовується і метрична. Також існують певні відмінності щодо експлуатації енергосистем. Отже, учасники міжнародної команди, які працюють над спільним проєктом, повинні досконало володіти термінологією галузі,

використовувати саме ті слова, які найточніше передають значення певних процесів чи явищ, особливу увагу приділяти обговоренню технічних особливостей, адже непорозумінні у процесі комунікації, неправильне використання лексичних одиниць може призвести до серйозних проблем.

З-поміж основних факторів, що можуть негативно вплинути на формування іншомовних комунікативних умінь студентів М. Рімер виокремлює такі: недостатня зацікавленість студентів процесом навчання; неадекватність відбору навчального матеріалу; невідповідність методів навчання предмету навчання [7, с. 96].

З метою усунення цих недоліків нами проведено аналіз існуючих підручників, зміст яких відповідає професійній спрямованості IT-фахівців: (*Esteras S. R. Infotech: English for Computer Users: Student's Book. – Cambridge: University Press, 2008; Glendinning E. H., McEwans G. Oxford English for Information Technology: Student's Book. – Oxford: University Press, 2006, Bonamy D. Technical English 4: Course Book. – Pearson, 2011*). Кожен із цих підручників містить тексти професійної тематики IT-фахівців, різнопланові завдання для розвитку навичок використання мови, слухання та говоріння.

Так, *English for Computer Users* призначений для студентів, які прагнуть оволодіти англійською мовою на рівні B1, B2. Основну увагу зосереджено на розвитку мовленнєво-професійних навичок студентів, а також навичок аудіювання.

Більш складні завдання, що відповідають рівневі B2 пропонують автори *Oxford English for Information Technology*. Підручник містить наступні розділи: *Language Work, Reading, Listening, Speaking, Writing*. У цьому підручнику запропоновано достатньо велику кількість комунікативних вправ та вправ, що сприяють розвитку лексико-граматичних навичок студентів.

Завдання, орієнтовані на розвиток творчих здібностей майбутніх IT-фахівців (виконання проєктів, рольові ігри); професійно-комунікативних навичок та навичок вирішення проблемних питань (дискусійне обговорення професійної проблеми, робота в парах, малих та великих групах), навичок письма (написання різнопланових звітів (comparison, incident, investigative reports), претензії, статті, резюме), навичок аудіювання, представлені у підручнику *Technical English 4*. Крім того автор пропонує тексти професійної тематики, які містять цікаву інформацію щодо важливих відкриттів галузі та лексико-граматичні вправи для їх опрацювання. Перевагою цього підручника є те, що під час виконання вправ на аудіювання студенти можуть не лише прослухати аудіо запис носіїв мови у формі монологу чи діалогу, зміст яких відображає професійні аспекти їх діяльності, а і мають змогу перевірити правильність виконання таких вправ, оскільки в кінці підручника наведено тексти озвучених

зразків. Метою підручника є оволодіння студентами рівнем B2, C1.

Для досягнення поставленої нами мети – формування навичок міжкультурної комунікації майбутніх IT-фахівців нами розроблено робочу програму з дисципліни «Іноземна мова» для фахівців галузі знань «Інформаційні технології». З описаних вище підручників ми відібрали тематичні розділи, які максимально сприятимуть поглибленню знань студентів про соціокультурні особливості народу, мова якого вивчається, найбільш важливі відкриття галузі і містять вправи, спрямовані на розвиток професійно-комунікативних навичок, навичок вирішення проблемних питань і творчих здібностей студентів.

Крім того, для досягнення освітніх цілей, у тому числі, соціокультурної, що призводить до розуміння важливих міжнародних соціокультурних проблем та проєктує модель відповідної мовленнєвої поведінки у різноманітних ситуаціях професійної реальності, нами у співавторстві з Л. Штохман написано навчальний посібник: *Англійська мова (для студентів спеціальностей галузі знань «Інформаційні технології»): Навчальний посібник / І.Ф. Шилінська, Л.М. Штохман – Тернопіль: ФО-П Шпак В.Б., 2016. – 148 с.*

Посібник побудований на основі принципів комунікативного навчання: мовленнєвої спрямованості навчального процесу; індивідуалізації процесу навчання; функціональності відбору іншомовного матеріалу; ситуативності. Студентам запропоновано до опрацювання шість тематичних розділів (*A Simple Computer: Hardware Design; Computer Software; Information Systems; Computer Networks and the Internet; Managing IT: Security and Ethical Challenges; Computers Today and Tomorrow*) до складу яких входить по 5–6 підрозділів. У посібнику наведено вправи, спрямовані на поглиблення інтересу до теми, яка вивчається, на розвиток логічного і образного мислення, комунікативні вправи, що створюють умови реальної інформаційно-пошукової діяльності. Робота з текстом передбачає розвиток навичок трансляції та інтерпретації фахової інформації, що паралельно сприятиме удосконаленню професійних та соціокультурних знань студентів.

Висновки дослідження і пропозиції. Аналіз останніх лінгводидактичних досліджень та педагогічної практики показав, що проблемі формування навичок міжкультурної комунікації майбутніх IT-фахівців приділяється недостатньо уваги у вищій школі. Зазначимо, що у процесі досягнення поставленої мети статті ми прагнули дати загальний огляд піднятої проблематики і показати її значення у сучасній системі професійної підготовки IT-фахівця. Тому, наступним етапом нашого дослідження постане пошук відповідних форм, методів і засобів формування міжкультурної компетентності фахівців галузі знань «Інформаційні технології».

Список літератури:

1. Англійська мова (для студентів спеціальностей галузі знань «Інформаційні технології»): Навчальний посібник / І. Ф. Шилінська, Л. М. Штохман – Тернопіль: ФО-П Шпак В. Б., 2016. – 148 с.
2. Верещагин Е. М. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. – 3-е изд., перераб. и доп. / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М.: Русский язык, 1983. – 269 с.

3. Мацько Л. І. Культура української фахової мови: Навч. посіб. / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець. – К.: Академія, 2007. – 360 с.
4. Bonamy D. Technical English 4: Course Book / D. Bonamy. – Pearson, 2011. – 126 p.
5. Esteras S. R. Infotech: English for Computer Users: Student's Book / Santiago Remacha Esteras. – [4-th Edition]. – Cambridge: University Press, 2008. – 160 p.
6. Glendinning E. H, J. McEwans G. Oxford English for Information Technology: Student's Book / E. H. Glendinning, J. McEwans. – [2-nd Edition]. – Oxford: University Press, 2006. – 222 p.
7. Riemer Marc J. English and Communication Skills for the Global Engineer / Marc J. Riemer // Global J. of Engng. Educ., Vol. 6, No. 1 Published in Australia. 2002 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.wiete.com.au/journals/GJEE/Publish/vol6no1/Riemer.pdf>

Шилинская И.Ф.

Тернопольский национальный экономический университет

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ БУДУЩИХ ИТ-СПЕЦИАЛИСТОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация

Статья посвящена проблеме развития навыков межкультурной коммуникации будущих ИТ-специалистов. Проанализированы особенности профессиональной речи ИТ-специалистов. Такие виды деятельности как презентации и проекты предлагается использовать для развития навыков межкультурной коммуникации студентов. Проведен анализ состояния современного учебно-методического обеспечения решения данной проблемы. Представлен авторский учебник для изучения английского языка студентами специальностей отрасли знаний «Информационные технологии».

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, ИТ-специалисты, профессиональная речь, речевой этикет, навыки коммуникации.

Shylinska I.F.

Ternopil National Economic University

INTERCULTURAL COMMUNICATION SKILLS DEVELOPMENT OF FUTURE IT SPECIALISTS IN THE PROCESS OF STUDYING ENGLISH

Summary

The problem of intercultural communication skills development of future IT specialists in the process of studying English is highlighted in this paper. The peculiarities of the professional language of IT specialists are shown. Group projects and presentations are proposed to use for the development of students' intercultural communication skills. The state of modern educational and methodological support for solving this problem is analyzed. English course book for students majoring in Information Technologies is developed.

Keywords: intercultural communication, IT specialists, professional language, speech etiquette, communication skills.